

מתנות עניים

מאת הרב אהליאב חיון

פב ה"ט שהסתפק בדין פיטור פאה ממעשרות. מאיזו שעה חל הפיטור אם מזמן הנחת הפאה. או מזמן שהעני מגביה את הפאה. וז"ל היש להסתפק בהא דקימ"ל דפאה פטורה מן המעשר אם פיטור זה הוא משעה שהפריש. או דילמא לאחר שזכו בה עניים, ונפקא מינא אם הפריש. ובא עשיר ולקח פאה בעורמה. באומר שהוא עני. או באונס. אי חייב העשיר להפריש מעשר, ואם לא הפריש חייב משום טבל, דאי אמרת דמשעה שהפריש מפטר, א"כ עשיר זה פטור לפי שלא לקח כי אם דבר הפטור. ואם אמרת דלא מפטר כי אם אחר שבא ליד עני א"כ זה העשיר חייב לעשר. ומייתי ראיה מפאה פ"ד מ"ט הלקט השכחה והפאה של עכו"ם חייבים במעשר ובמסכת גיטין פרק השולח מוקי לה שהגוי לקט משדה ישראל וחייבים במעשר משום דנהי דאפקירנהו הישראלים א"ד דעתא דישאל, אבל על דעת שגוי יקחם לא אפקירנהו, ומסיים המשנה למלך. ואי אמרת דמשעה שהפריש נפטרה א"כ הפאה שליקט העכו"ם נמי פטורה. וכי' וכללו של דבר כל שלא באה לרשות העני דזכי ליה רחמנא חייבת ע"כ.

ד. ובתוספות ר' עקיבא איגר על המשניות פ"ד דפאה מ"ט דחה דברי המשנה למלך הנ"ל וטעמו, כיון שפיטור פאה ממעשרות הוא מפסוק ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה יצא זה שידך וידו שוים, א"כ מיד שנעשו פאה ולקט שייך טעם זה ופטורים כמעשרות. ומביא את דברי

א. ברמב"ם הלכות מתנות עניים, פ"א הלכה יו"ד, נאמר במתנות עניים לעני ולגר תעזוב אותם כל זמן שהעניים תובעים אותם, פסקו העניים לבקש ולחזור עליהם. הרי הנשאר מהן מותר לכל אדם שאין גופו קדוש כתרומות. ואינו חייב ליתן להם דמיהן שלא נאמר בהן ונתן לעניים אלא תעזוב אותם, ואינו מצווה לעזוב אותם לחיה ולעופות אלא לעניים והרי אין עניים ע"כ וכן כתב הטור סימן של"ב ואם אין עניים אין צריך להניחם ע"כ.

ומקור הדברים חולין קל"ד ע"ב לוי זרע בכישור ולא הוו עניים למשקל לקט אתא לקמי' דרב ששת א"ל לעני ולגר תעזוב אותם. ולא לעורכים ועטלפים וכי' וכן הוא בתוספתא דפאה פ"ז הלכה י"ט. וכן הוא בתוספות מסכת ר"ה דף צ' ע"ב ד"ה לקט שכחה ופאה. וירושלמי פ"ח הלכה א'.

ב. והנה מקום לחקור. במקום שאין עניים מצויים. שלפי דין אין צריך להניח מתנות עניים, אם הגיח המתנות מה דינם אם פטורים ממעשרות כיון שהם מתנות עניים. או נאמר חייבים במעשרות כיון שמהדין אין צריך ל' הניח. נמצא שאין עליהם דין מתנות עניים. ודין הפקר אין עליהם כיון שהניחם לצורך עניים ולא לצורך עשירים, דקימ"ל כב"ה פרק וא"ז דפאה ע"א בית שמאי אומרים הפקר לעניים הפקר. ובית הלל אומרים אינו הפקר עד ש' יופקו אף לעשירים כשמיטה.

וראייתי לגאון משנה למלך בהלכות תרומה

בעוללות קודם הבציר, מטמע שאם התחיל לבצור זכו העניים בעוללות מיד ואפילו בעודם באילן שעדיין לא הגיעו לידי העני.

ה. ועוד יקשה למ"ל מפרק ה' מ"ב שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו וכתבו המפרשים לפי שחיוב ליתן לו דבר מתוקן. ופריך בירושמי וניהוש שמא זאת השניה שקבע עליה המעשרות של לקט היא וכיון שהיא פטורה מן המעשר אין המעשרות קובעים בה, שאין מפרישין מן הפי"ט טור על החיוב ע"כ. ולדברי המ"ל קשה כיון ששבולת זו לא באה לידי העני נמצא שלא נפטרה מן המעשר והבעה"ב יכול לעשות אותה תרומה על מקום אחר. אלא נראה מדברי הר"י וירושלמי, שמיד שהניח הבעה"ב את המתנות זכה בהם העני ונפטרו מהמעשרות מטעם הבא הלוי כי אין לו חלק ונחלה יצא זה שידוך וידו שוים.

א. הדרנין לבעיין כיון שהמתנות עניים. פטורים ממעשרות מיד עם הנחתן בשדה. במקום שאין עניים. ולא יבואו עניים אם פטור רים המתנות ממעשרות או חייבים. ומדברי הר"י ריטב"א בפירושו על משנה ט', הביאם הגאון ר' עקיבא איגר נראה שהם חייבים במעשרות. כיון שעניים לא נמצאים ובעה"ב לא הפקירם אלא לדעת עניים. מיהו יש לדחות, שאם נאמר שהמשנה מיירי במקום שאין עניים מאי איריא דלקטינהו גוי ואפי' אם ליקטם ישראל מחור ייבים במעשרות כיון שבעה"ב הניחם לדעת פאה ולא לדעת הפקר. והדברים סתומים.

ב. וראיתי בתוספתא פאה פ"ג הלכה י"ט כל מתנות עניים שבשדות שאין העני מקפיד עליהם הרי אלו של בעה"ב ובירושלמי פ"ה הלכה א' מייתי לתוספתא ומסיים בה רבי בון בר חייא בעי ויש אדם קורא שם פאה לעצמר תני רשב"י לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפים.

ומקום להתבונן בתוספתא. שכן במשנה איתא

הריטב"א המיישב דברי המשנה ט' דלעיל מיירי במקום שאין עניים מצויים ואינו ראוי לבא לשם עניים אין למתנות דין הפקר דהא אי אפשר למיזכי בהו ע"כ.

א. והנה לדברי המשנה למלך שאם העני לא הגביה את הפאה לא נפטרה ממעשרות יקשה מפרק ה' דפאה משנה א' מאימתי כל אדם מותר בלקט משילכו הנמושות, משמע שכל אדם מותר בלקט הנשאר ופטור ממעשרות ולדברי המ"ל כיון שלא הגביהו עניים את הפאה. חייבת הפאה במעשרות. והיה נראה ליישב בדוחק דכיון שהלכו נמושות א"כ מה שנשאר יש עליו דין הפקר, שהעניים מסיחים דעתם, ומפקירים הנשאר, וכ"כ בעל הבית מפ"קיר את הנשאר ופטור מדין הפקר.

ב. ונראה להשות על דברי המ"ל מפרק ה' דפאה משנה ד': בעה"ב שהיה מהלך ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול וכשיחזור לביהו ישלם דברי ר"א. וחכמים אומרים עני היה באותה שעה אבל עשיר שליקט פטור מדינא וחיוב במדת חסידות. משום דמזיק ממון שאין לו תובעים, משמע מכאן מיד שהונחו המתנות זכו בהם העניים ונקרא ממון שאין לו תובעים. וכ"כ נפטרו מדין המעשרות ולדברי המ"ל שלא זכו בהם העניים עד שיבואו לידם א"כ נקראים עדיין ממון של בעה"ב.

ג. וכן נראה להביא ראייה פ"ז מ"ג המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הר"י זה גוזל את העניים והטעם דפרט מנשירתו זכו בו עניים כמ"ש בירושלמי הלכה ג'. הדא אמרה פרט בנשירתו קדש וכיון שבנשירתו קדש זכו בו עניים בטרם שיבוא לידם. וכ"כ נפטר ממעשרות מיד בנשירתו קודם שיבוא לידי העני.

ד. וכן מצינו בעוללות פ"ז מ"ז, כרם שכולו עוללות ר' עקיבא אומר כולו לעניים. א"כ למה נאמר כי תבצור לא תעולל? אין לעניים

כאן שלא היו עניים. וגם לא יבואו עניים. ולכן שייכים לבעה"ב ולא לכל אדם. לפי שאין להם דין הפקר. שלא הפקירם הבעה"ב אלא הניחם לדין פאה. ודין פאה אין להם כיון שלא יבואו עניים א"כ למה יהיו שייכים ל"בעה"ב ופטורים מהמעשרות. ויש אדם קורא שם פאה לעצמו. ותירץ. רשב"י לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפים ר"ל במקום שיש עניים יש חיוב להשאיר את הפאה, ובמקום שאין עניים אין חיוב להשאיר את הפאה ל"עורבים ולעטלפים, אלא בעה"ב זכה בהם כשאר התבואה שלו, ודינם כשאר התרומה שחייבים במעשרות. והתוספתא שאמרה כל מתנות עניים שבשדות ר"ל כגון לקט שכחה פרט, שהם נופלים בלא ידיעת הבעה"ב גם הם שייכים לבעה"ב ור"ל הפאה שהבעה"ב מניח מועת אין צורך להניחה. ואפי' אלו שנופלים בלא ידיעתו גם הם שייכים לבעה"ב ולא הפקר לכל אדם ובוזה ניהא דברי התוספתא. עם דברי ריב"ז וכן משנתנו עם התוספתא והירושלמי. ובוזה מבוררים דברי הרמב"ם נאמר במתנות עניים לעני ולגר תעזוב אותם כל זמן שהעניים תובעים אותם, פסקו העניים לבקש ולהזר עליהם הרי הנשאר מהן מותר לכל אדם. זהו איפוא דין א' של משנתנו פ"ח מ"א. ואינו מחוייב לעזוב אותם לחיה ולעופות אלא לעניים והרי אין עניים, הוא דין שני שהם שייכים לבעה"ב במקום שאין עניים. ובדין א' מותרים לכל אדם כדין הפקר וכדין ב' שייכים לבעה"ב וממילא חייבים בכל המעשרות כתרומת בעה"ב.

מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו נמושות משמע אחר שהלכו נמושות הותר הלקט לכל אדם. ואילו בתוספתא קתני מתנות עניים שבשדות הרי אלו של בעה"ב. משמע לא הותרו לכל אדם. ועוד מקום להתבונן בקושית הירושלמי ר' בון בר חייא בעי ויש אדם קורא שם לעצמו. מה כיון ר' בון בשאלתו ומה נתישבה קושיתו דתני רשב"י לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפים.

ג. ונראה ליישב המשנה, מאימתי כל אדם מותרין בלקט מצמרת במקום שיש עניים. ו"עניים ליקטו את הפאה. ונשאר ממנה בשדה. ועל הנשאר אמר התנא. שהנשאר מותר לכל אדם שכן העניים מפקירים את הנשאר וכן בעה"ב מפקיר כיון שהוא דבר מועט.

והירושלמי והתוספתא, מיירי במקום שאין עניים מצויים. וגם לא מצוי שיבואו עניים. והנה לשון התוספתא הוקשה לר' בון בר חייא. שהתוספתא תני כל מתנות עניים שבשדות משמע שהמתנות מונחים בשדות. דהיינו ש"בעה"ב הפרישם. וע"ז קאמר בתוספתא שאין העני מקפיד עליהם הרי אלו של בעה"ב. ובעי ר' בון ויש אדם קורא שם פאה לעצמו. ור"ל שרבי בון סלקא דעתיה שהתוספתא שאמרה הרי אלה של בעה"ב ר"ל יזכה בהם. ואין צריך להפריש מהם מעשרות. כיון שקרא עליהם שם פאה וז"א ויש אדם קורא שם פאה לעצמו. ור"ל בשלמא במשנה מאימתי כל אדם מותרים בלקט וכו' משילכו נמושות. שם מיירי שנתקיימה מצות לקיטת הפאה ע"י העניים. לכן הנשאר הותרו לכל אדם. ופטורים מהמעשרות. אבל

זאת תורת העולה על מוקדה מ"מ זעירא. רמז
שההתלהבות לתורה ולעבודת ה' לא תהא נואית לעין כל,
בפומבי, אלא עמוק בלב בתוך תוכה של הנשמה.

(ר' מ"מ מקוצק)